

Metoda Kemperl

Značilnosti romanj v 17. in 18. stoletju na Slovenskem

The Significance of Pilgrimage and its Dynamics Through Centuries in Slovenia

Povzetek: Prispevek obravnava značilnosti krščanskega romanja v 17. in 18. stoletju na Slovenskem. Najprej so verniki obiskovali kraje Kristusovega trpljenja in grobov zgodnjih mučencev, saj so verjeli, da imajo relikvije posebno moč. Tako so se kmalu oblikovali trije najpomembnejši krščanski romarski centri: Rim, Jeruzalem in Santiago de Compostela. Vse so že v srednjem veku obiskovali tudi Slovenci. Romali so posamezno ali v skupini, cilj pa je bil dušni blagor in priprava na nebesa. Tak način romanj je za nekaj časa prekinila reformacija. Protireformatorji pa so v romanju in romarskih procesijah videli pomembno sredstvo za utrjevanje vere, zato so oživljali stara in gradili nova romarska središča. V vsaki župniji so zapovedali po več romarskih procesij letno, cilj pa so bile bližnje cerkve, dosegljive v nekaj urah ali kvečjemu v nekaj dneh. V teh krajih so verniki iskali vedno večjo pomoč v tuzemskih nadlogah in težavah, prosili za ozdravljanje in pomoč pri življenjskih odločitvah. Večdnevna romanja je prepovedoval že goriški nadškof Karel Mihael Attems v drugi četrtini 18. stoletja, a marsikje se njegovih navodil niso držali. Leta 1771 je procesije, pri katerih je treba prenočevati, prepovedal ljubljanski škof Leopold Petazzi, leto kasneje pa tudi država. Z dvornim dekretom leta 1783 so bile ukinjene procesije, bratovščine in veliko praznikov, dekret leta 1784 pa je predvideval zaprtje vseh romarskih cerkva. Kljub temu romanja niso povsem prenehala in so se nadaljevala v 19. stoletju, a mnoge romarske cerkve so v tem stoletju izgubile romarski status in so ostale do današnjih dni pozabljene.

Ključne besede: romanja, romarske cerkve, protireformacija, procesije

Summary: *The paper examines the characteristics of Christian pilgrimages in Slovenia in the 17th and 18th centuries. Initially, believers visited places of Christ's Passion and graves of the first martyrs because they believed that the relics possessed special power. Thus, the three most important Christian pilgrimage centres were formed: Rome, Jerusalem and Santiago de Compostela. Already in the Middle Ages, these were important pilgrimage sites visited also by Slovenes. Pilgrims travelled*

alone or in groups, and the aim of a pilgrimage was to achieve spiritual well-being and prepare oneself for heaven. This type of pilgrimage was temporarily interrupted by the Reformation. However, the Counter-Reformists saw the pilgrimages and pilgrim processions as an important instrument of strengthening the faith, thus they revived old pilgrimage centres and built new ones. In each parish, several pilgrim processions were held every year; their destinations were nearby churches a couple of hours' or at most couple of days' walk away. In these places of pilgrimage, believers increasingly sought assistance in overcoming their worldly worries and problems, and asked for healing and help in making life choices. Several days' pilgrimages were banned as early as the second quarter of the 18th century by Karel Mihael Attems, the Archbishop of Gorica, but his instructions were disregarded in many places. In 1771, pilgrim processions that lasted for more than one day were banned by the then Bishop of Ljubljana Leopold Petazzi, and a year later also by the state. The 1783 royal decree abolished processions, brotherhoods and many holidays, and the 1784 decree provided for the closure of all pilgrimage churches. Nevertheless, pilgrimages did not cease completely, but continued in the 19th century. However, many churches lost their role as pilgrimage centres and have remained forgotten ever since.

Key words: *pilgrimage, pilgrim churches, Counter-Reformation, pilgrim processions*

Uvod

V krščanstvu so se romanja začela že zelo zgodaj. Najprej so verniki obiskovali kraje Kristusovega trpljenja in grobove zgodnjih mučencev, saj so verjeli, da imajo relikvije posebno moč. Tako so se kmalu oblikovali trije najpomembnejši krščanski romarski centri Rim, Jeruzalem in Santiago de Compostela. Vse so že v srednjem veku obiskovali tudi Slovenci. V srednjem veku je bilo med Slovenci priljubljeno tudi romanje v Kelmorajn (torej k relikvijam v Köln, Aachen in Trier) vsakih sedem let. Romalo se je posamezno ali v skupini, cilj pa je bil dušni blagor in priprava na nebesa. Tak način romanj v tudi več mesecev oddaljene kraje je prekinila reformacija. Pri nas je bil najbolj glasen nasprotnik romanj Primož Trubar. V 17. stoletju pa so romanja doživela nov razmah, sezidanih je bila cela vrsta novih romarskih cerkva. Nikoli prej ne pozneje romanja niso bila tako množična kot ravno v obdobju od ok. 1630 do ok. 1770. V tem času so se romanja preoblikovala tako formalno kot vsebinsko. Značilnosti novoveških romanj lahko dobro raziščemo, ker imamo za to obdobje že dokaj dobro ohranjene arhivske vire.

1. Metodologija raziskovanja romanja v 17. in 18. stoletju

Arhivske vire za raziskovanja romanj v tem obdobju lahko razdelimo na vsaj šest sklopov.

1.1 Župnijske matrikule ali opravilniki

Najpomembnejši in najbolj verodostojen vir so župnijske matrikule oz. opravilniki. Matrikula je neke vrste liturgični koledar, kamor so župniki zapisovali, katere naloge so na določen dan v letu v župniji morali opraviti, torej tudi vse romarske procesije. Tega niso pisali vsako leto posebej, ampak je ta raspored, ki so ga napisali v 17. ali 18. stoletju, veljal do jožefinskih reform in še dlje, saj so nove matrikule večinoma nastale v začetku 19. stoletja.¹ Za slovenski prostor se jih je iz tega obdobja ohranilo sto šestnajst. Večinoma so hranjene v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, za župnijo Stara Loka in Kostel se hranita v župnijskih arhivih, za župnijo Sv. Peter pri Mariboru (Malečnik) pa v Nadškofijskem arhivu v Mariboru. Sedem se jih je ohranilo za področje Koroške, in sicer za župniji Črna na Koroškem (dve) in Slovenj Gradec ter vikariate Razbor pri Slovenj Gradcu, Sv. Danijel pri Pliberku (Šentanel, dve) in Šentilj pod Turjakom; šest za območje Notranjske, in sicer za župnije Logatec (tri), Kostel, Vrhnika in vikariata Rovte nad Vrhniko in Sv. Vid - Žilce; petnajst za območje Dolenjske, in sicer za župnije Bučka, Dobovec, Ig, Kostanjevica, Planina pri Sevnici, Svibno, Šentjernej (tri), Šentlovrenc, Javorje pri Litiji, Studenec, Velika Štanga, Šmartno pri Litiji ter Velike Lašče in za območje Štajerske triindvajset, in sicer za župnije Gornji Grad, Mozirje, Pilštanj, Podsreda, Prebold, Solčava, Sv. Vid pri Planini, Šentilj pod Turjakom, Šentjanž na Vinski gori, Škale (dve), Trbovlje (dve), Vranksko, Žusem in vikariate Ljubno pri Mozirju, Motnik (tri), Rečica, Sv. Jurij ob Taboru in Sv. Martin pod Šalekom. Ohranjene so tudi matrikule za koroške župnije, ki so danes na avstrijski strani, a so v 18. stoletju spadale pod ljubljansko škofijo: Lipa (Lindt), Dvor (Cranzenhoffen), Kostanje (Kostenberg), Skočidol (Gottestal), Loče (Loitsch), Beljak (Villach), Domačale (Damtschach), Sv. Rupert pri Beljaku (St. Ruprecht), Vrba ob jezeru (Velden am see), Loka (Augsdorf), Studenec (Prindl), Sv. Janez na Peci (S. Joannis in Vinetis) in Šmihel v Podjuni (S. Michaelis in Valle Junonia), vendar pa nobena od teh župnij

¹ Prva sta novoveške matrikule kot zgodovinski vir uporabila Ivan Lavrenčič in Avguštin Stegenšek v topografijah cerkljanske župnije in gornjegrajskega okraja (Lavrenčič 1890; Stegenšek 1905), kot kulturnozgodovinski vir pa je najboljše predstavljena oz. uporabljena matrikula župnije Šmartno v Tuhinjski dolini (Kemperl 2001, 86–95).

ni organizirala procesij na Kranjsko. Ohranjeni sta tudi dve matrikuli za župnijo Bela peč, ki je danes v Italiji.²

Največ matrikul se je ohranilo prav z območja današnje Gorenjske, in sicer petdeset. Od petinštiridesetih takratnih župnij je ohranjenih matrikul kar za štiriindvajset župnij in štiri vikariate. Tako dobimo podatke iz matrikul za župnije Bled, Bohinjska Bistrica, Cerklje (tri),³ Dol pri Ljubljani, Dobrova (dve),⁴ Ihan, Jesenice, Kamnik (dve), Komenda (dve), Kranjska Gora, Krašnja (dve), Mengeš, Moravče (dve), Mošnje, Naklo (dve), Podbrezje, Polhov Gradec (dve), Poljane, Preddvor, Radovljica, Selca, Sora, Stara Loka (dve), Šentvid, Šmartno pod Šmarno goro, Vodice (pet)⁵ in Zasip ter za vikariate oziroma podružnice Besnica, Brezovica,⁶ Dolsko, Ljubljana-Črnuče,⁷ Šmartno v Tuhinjski dolini (tri) in Zg. Tuhinj (dve).⁸

Matrikule se po videzu in vsebini zelo razlikujejo. Nekatere obsegajo tudi do okrog sto strani in so vezane v usnje (na primer matrikula kamniške župnije), druge pa le nekaj listov. Temu primerna je tudi vsebina. Nekateri župniki so svoja opravila na dolgo in široko razlagali, drugi so zapisali le najpomembnejše.

1.2 Župnijske in samostanske kronike, popisi čudežev in bratovščinske knjige

Drug vir so župnijske in samostanske kronike, knjige oz. popisi čudežev in bratovščinske vpisne knjige. Za obravnavani čas je kronik ohranjenih zelo malo. Večina jih je bila napisanih v 19. stoletju za nazaj, zato je to manj verodostojen vir. Popisi čudežev so zanimivi, ker nam povedo, koliko čudodelnih ozdravljenj se je ob neki kultni podobi ali relikvijah

² Kakšna od matrikul se gotovo še skriva v župnijskih arhivih, ki jih hranijo v Nadškofjskem arhivu v Mariboru, ker gradivo še ni povsem urejeno.

³ Podatke iz matrikule za leto 1645 je črpal Ivan Lavrenčič (Lavrenčič 1890, 16, 17).

⁴ Matrikula je objavljena v transkripciji in prevodu v Visočnik 2015a, 618–648 ter tudi predstavljena (Visočnik 2015b, 131–150).

⁵ Podatke iz ene od teh, ki jo je leta 1777 napisal Josip Voglar, je črpal Josip Novak (Novak 1928, 94–110).

⁶ Podatke iz te je delno črpal Josip Novak (Novak 1907, 882–887).

⁷ Objavljena v Visočnik 2013.

⁸ Podatki iz večine naštetih matrikul so bili uporabljeni v raziskavi o gorenjskih romarskih cerkvah (Kemperl 2011).

zgodilo, in iz kje vse so ljudje prihajali po pomoč. Prav tako so ti popisi dober vir za preučevanje bolezni, ki so v tistem času pestile ljudi. Torej nam največ povedo o vzrokih, zakaj so ljudje romali na določen kraj. Na Sladki gori so med drugim na freskah upodobljeni tudi čudeži, ki so se zgodili na priprošnje sladkogorske Matere Božje. Ker so čudeži oštevilčeni, domnevamo, da je obstajala knjižica z razlago teh čudežev (Zupanič Slavec 2004, 120–128). Zelo priljubljen je bil Marijin kip na Ljubnem na Gorenjskem. Tam se je ohranil popis približno dvestotih čudežev, ki so se zgodili med letoma 1757 in 1758 (Kemperl 2011, 222). Zelo natančno pa o čudežih, katerim so botrovale relikvije sv. Urbana, ki jih od leta 1753 hranijo v župnijski cerkvi v Komendi, izvemo iz popisa, ki je ohranjen v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani. Ljudje naj bi ozdraveli že, ko so relikvije potovale iz Rima na Kranjsko, in sicer v Anconi, Trstu in Senožečah, pozneje pa seveda v komendski cerkvi (186–187).⁹ Nekaj let prej, natančneje leta 1748, naj bi se čudeži začeli dogajati ob kipu sv. Peregrina na Brdu pri Lukovici. Do leta 1754 naj bi bilo ozdravljenih kar 140. Temu popisu čudežev so dodane še pesmi, ki so jih romarji peli svetniku v čast (Smolik 1963, 32–33; Höfler 1975, 77–78; Kemperl 2011, 143–145). V Nadškofijskem arhivu hranijo še popis triindevetdesetih čudežnih dogodkov, ki so se zgodili med letoma 1668 in 1776 na Dobrovi pri Ljubljani (Kemperl 2011, 158),¹⁰ popis čudodelnih dogodkov ob češčenju sv. Kozme in Damjana v Krki na Dolenjskem pa se hrani še v župnijskem arhivu.¹¹

⁹ Največ ozdravljenih v Komendi je bilo iz Bleda, Cerkelj, Dobropolja, Dola pri Ljubljani, Gornjega Grada, Iga, Jesenic, Kamnika, Krašnje, Križ, Ljubljane, Mengša, Moravč, Mošenj, Nakla, Preddvora, Radovljice, Smlednika, Sore, Šentvida, Šmartina v Tuhinjski dolini, Šmartna pod Šmarno goro, Tržiča, Velesovega, Vodic in Vranskega.

¹⁰ Največ čudežno ozdravljenih je bilo iz Polhovega Gradca, Šentvida, Sore, Brezovice, Preserja, Iga, Šmarja, Ljubljane, Stare Loke, Mengša, Šmartina pri Kranju, Podbrezja, Šenčurja, Kamnika, Komende, Cerkelj, Ihana, Vodic, Krašnje, Jesenic, Dola, Črnuč, Gameljn, Moravč, Velike Štange, Novega mesta, Vrhniko, Gornjega Grada, Lipoglava, Šmartina pri Stični, Kresnic, pa tudi s Hrvaške ter z Goriške.

¹¹ ŽA Krka, Liber hic continens gratias o SS Cosmae et Damiano oblatas incipiendo anno 1757.

1.3 Tiskane propagandne knjižice

Čudeži so opisani tudi v tretjem sklopu virov. Tega sestavljajo tiskane propagandne knjižice. Te vsebinsko ponavadi obsegajo opis milostne podobe, kraja in čudežnih uslišanj, navodila, kako in kdaj lahko vernik dobi odpustke, ter litanije, molitve in pesmi, ki naj se jih moli in poje na čast svetniku. Ohranjena je knjižica za cerkev sv. Lucije v Dražgošah, ki jo je leta 1750 izdal Luka Pušar (Kemperl 2011, 52, 165–166), tri izdaje (1734, 1739, 1743) za cerkev sv. Jošta nad Kranjem (53, 262) in za cerkev na Brdu pri Lukovici iz leta 1757 (Smolik 1963, 32–33). Gotovo najuspešnejše tiskane knjižice pa so bile tiste, ki jih je v nemškem, italijanskem, francoskem in latinskem jeziku natisnil Ahacij Stržinar in so med letoma 1729 in 1758 izšle v Gradcu, Pragi, Trnavi, Benetkah, Linzu in na Dunaju (Kemperl in Vidmar 2014, 156). Popis Marijinih milostnih podob na Kranjskem izpod peresa Janeza Gregorja Dolničarja iz leta 1691 pa je ostal v rokopisu (Kemperl 2011, 8–9).

1.4 Drugi tiskani viri

Četrty sklop virov so drugi sočasni tiskani viri, kot je *Slava vojvodine Kranjske* Janeza Vajkarda Valvasorja iz leta 1689. Tu so v poglavju o cerkvah in župnijah pri romarskih posebej omenjene milostne podobe, procesije, čudeži in druge zanimive dejavnosti ob teh cerkvah (Valvasor 1689).

1.5 Tiskane romarske podobice

Zelo obsežen je peti sklop virov, to so tiskane romarske podobice. Največje zbirke podobice imajo v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, Semeniški knjižnici, Grafičnem kabinetu Narodnega muzeja in Slovenskem verskem muzeju v Stični. Najkvalitetnejše iz umetnostnozgodovinskega stališča je obdelala Maja Lozar Štamcar (Lozar 1986; 1989; 1990). Na podobnicah je običajno upodobitev cerkve in milostne podobe ter napis o podobi in kraju češčenja.

1.6 Ljudske romarske pesmi in likovne upodobitve

Pri raziskovanju romanj moramo vzeti v obzir še dva tipa virov, ki pa nista tako zanesljiva. To so ljudske romarske pesmi in sočasne likovne upodobitve romanj in votivne podobe. Ljudske romarske pesmi so zbirali in objavljali Franc Kramar, Zmaga Kumer in Marijan Smolik (Kra-

mar 1926; Kumer 1981; Kumer 1988; Smolik 1963, 27, 32–33, 41). Pri teh pesmih pa je treba biti pazljiv, ker se jim največkrat ne da določiti časa nastanka. Zato ne moremo z gotovostjo vedeti, ali so bile v rabi že v 17. in 18. stoletju. Prav tako so pri ugotavljanju romarskega statusa neke cerkve nezanesljive votivne podobe, saj ena votivna slika še ne pomeni, da je bila cerkev množično obiskovana in da so jo obiskovale procesije iz drugih župnij.

2. Značilnosti romanja v 17. in 18. stoletju na Slovenskem

Za romarsko je v 17. in 18. stoletju veljala tista cerkev, v katero so organizirano romali ljudje iz drugih župnij, torej tista, za katero v arhivskih virih, zlasti v župnijskih matrikulah, najdemo termin »concurus populi« ali »itur processionaliter« ali »itur cum vexillis«. Torej je bil romarski tisti kraj, kamor so pogosto prihajali ljudje, in sicer posamezno in v skupinah v določenem času ali vse leto iz bližnjih in tudi zelo oddaljenih krajev, in kjer so opravljali posebno pobožnost v čast Bogu, Mariji ali svetniku oziroma izvajali določen kult.

Po obdobju reformacije, ki je bilo izrazito nenaklonjeno romanjem in češčenju milostnih podob (Rajšp 1990, 27–31), so protireformatorski škofi, ki so jim pomagali redovi, zlasti jezuiti in kapucini, v romanju in romarskih procesijah prepoznali pomembno sredstvo za utrjevanje vere, zato so oživljali stara in gradili nova romarska središča. V vsaki župniji so zapovedali po več romarskih procesij letno, cilj pa so bile bližnje cerkve, dosegljive v nekaj urah ali kvečjemu v nekaj dneh. V teh krajih so verniki v nasprotju s srednjeveškimi romanji iskali vedno večjo pomoč v tuzemskih nadlogah in težavah, prosili za ozdravljenje in pomoč pri življenjskih odločitvah. V tem času so začeli prevladovati konkretni osebni motivi, kar se kaže v bogastvu votivnih slik. Ljudje so se že doma zaobljubili določenemu svetniku, nato pa so, če so bili uslišani, poromali v njegovo cerkev z votivnim darom (podobo, svečo, voščenim darom, dragocenim predmetom). Protireformacijo je resno podprl Ferdinand, poznejši cesar Ferdinand II. Po uveljavitvi njegovega odloka leta 1626, po katerem so morali vsi nekatoliški plemiči zapustiti njegove dedne dežele, pa so prizadevanja podprli tudi plemiči, ki so ostali. Konvertiti so prav z gradnjami cerkva in postavljanjem oltarjev kazali, da pripadajo »pravi« veri. Najslavnejši spreobrnjenci na Kranjskem so bili knezi Eggenbergi, kranjski deželni glavarji, katerih najpomembnejši ustanovi na

Slovenskem sta diskalceatski samostan v Ljubljani in romarska cerkev sv. Trojice nad Vrhniko (Kemperl 2007; 2012, 25–28).

Pri nastanku baročnega romanja ni bil pomemben le religiozni, temveč tudi ekonomski dejavnik. Romarji denarja niso več nosili v oddaljene kraje, temveč so ga puščali v cerkvah znotraj škofije. Romarski centri so s prodajo romarskih in zdravilnih podob, medaljonov za polaganje na obolelo mesto, svetinjc, kovancev, medalj, kopij milostnih podob, rožnih vencev in drugih devocionalij in sakramentalij razvili pravo romarsko industrijo. Zaradi tega so si romarske cerkve na svojih ozemljih želeli in jih tudi postavljali vsi škofje in predstojniki samostanov, ki so za glavne donatorje teh gradenj pridobivali bogate plemiče. Ti so s financiranjem sprva hoteli pokazati, da so zares spreobrnjeni in dobri katoličani, pozneje pa so donacije postale znamenje prestiža. Pobudo za gradnjo novih romarskih cerkva so v 18. stoletju prevzeli lokalni župniki, saj si je vsakdo izmed njih želel, da bi se v skupini njegovih podružničnih cerkva znašla vsaj ena romarska. Tudi te je gmotno podpiralo lokalno plemstvo ali meščanstvo. K pobožnosti je na primer vabil šmarški župnik Matej Vrečer, ki je dal med letoma 1745 in 1753 iz Šmarja proti Sv. Roku postaviti kalvarijske kapele, še prej pa je temeljito obnovil in polepšal Rokovo cerkev (Kemperl 2016). Uspešen je bil tudi Simon Vačavnik, župnik na Sv. Joštu pri Kranju. Med letoma 1735 in 1740 povečani cerkvi je dal leta 1750 prizidati svete stopnice, zaradi česar naj bi na goro prišlo tudi do 55.000 vernikov letno. V Slovenski Bistrici je bil župnik Maks Lederer tisti, ki je dal pobudo za postavitev romarske cerkve sv. Jožefa, v Lembergu pa župnik Janez Mikec, ki je cerkev sv. Marjete prezidal v Mariji posvečeno romarsko cerkev. Ena najlepših poznobaročnih romarskih cerkva je nastala šele v šestdesetih letih 18. stoletja. Postavil jo je komendski župnik Peter Pavel Glavar v Tunjicah (Kemperl 2012, 33).

Nove romarske cerkve so rasle kot gobe po dežju, kolikšna pa je bila njihova obiskanost, pričajo podatki, da je sleherna župnija poleg običajnih individualnih romanj organizirala približno deset do petnajst romarskih procesij, ki so se vsako leto zvrstile v času od maja do septembra in katerih so se morali udeleževati vsi za to sposobni župljani. Iz matrikul je razvidno, da so župnije na leto priredile zelo različno število procesij. Največ (petnajst) romarskih procesij so imeli v Komendi in Moravčah, najmanj (štiri) pa v blejski župniji. Romarske procesije so prirejali tudi

mestni sveti, na primer v Kranju, kjer so vabili kar k šestindvajsetim procesijam, in cehovska združenja. Kamniški krojači so se na primer 22. junija v procesiji odpravili na Homec, kamniški čevljarji in usnarji na praznik sv. Aleša v Moste, istega dne pa so imeli v Cerkljah shod izdelovalci platna. Iz matrikul se je dalo ugotoviti, da je bilo v omenjenem obdobju samo na Gorenjskem z Ljubljano kar 93 romarskih cerkva (Kemperl 2011, 135–200).

Prva romanja v letu so se začela po veliki noči, končala pa so se oktobra, po navadi po prazniku Rožnovenske Matere Božje. Procesija je bila ponavadi pri maši objavljena že dan ali dva prej, mežnarji pa so odšli po hišah zbirat miloščino. Del miloščine so dali voditelju procesije, ki je bil največkrat eden od kaplanov, ostalo pa cerkvi, h kateri so romali, in njenim mežnarjem. Kaplan je bil zavezan, da je imel na romarskem kraju mašo in pridigo. Na dan procesije se je ljudstvo zbralo pri župnijski cerkvi, kjer je bila po navadi maša in spodbudni nagovor. Določene župnije so se k procesijam zbirale tudi pri podružničnih cerkvah, na primer komendska župnija pri cerkvi v Mostah, radovljiška v Begunjah. Po blagoslovu so voditelj, ki je bil še posebej praznje oblečen, in nekateri drugi odličniki zajahali konje, drugi so dvignili procesijske križe in bandera. Znotraj procesije so bili verniki razdeljeni v skupine, ki so se od drugih ločile po banderih. Tako so se grupirali posebej moški, ženske, cehi, uradniki, plemstvo, med temi so starejši sledili mlajšim. Vmes je bila skupina z bobni in trobentami, ki je spremljala slavnostno petje med hojo. Predstavniki cehov so v rokah držali prižgane bratovščinske sveče in bandera, posebej izbrani so nosili križe. Velikokrat so procesije imele s seboj tudi kopijo tiste Marijine podobe, kamor so šli. Večje procesije so imele vozove, na katerih so peljali votivne darove, bandera, pa tudi bolnike in oslabele. Med hojo v bolj oddaljene kraje so se verniki ponavadi razšli. Ponovno so se sešli ob znamenjih ali cerkvah, kjer so imeli med potjo bogoslužje ali pridige. Ko so prišli do točke, kjer se je ciljna cerkev prvič videla, so imeli spet postanek s pridigo. Nato so se ponovno zbrali pred cerkvijo, kamor so vstopili v procesiji z banderi in svečami. V bolj oddaljene kraje so šli že dan ali dva prej, in sicer tako, da so se v romarski cerkvi udeležili večernic s pridigo, ki so bile po navadi okrog petih, tisti pa, ki so hoteli dobiti odpustek, so se tudi spovedali in naslednji dan prejeli obhajilo. Nato so nekateri noč prebedeli v molitvi in petju ob spremljavi orgel, drugi so prenočili v ta namen postavljenih

lesenih romarskih hišah okrog cerkve. Zgodaj zjutraj je bila pridiga in maša, ki so se je udeležili tisti, ki so prišli dan prej. Okrog desetih je bila druga maša za tiste, ki so prišli tisti dan. Romarji so med drugimi opravili šli okrog oltarja z milostno podobo ali pa so poljubljali in se dotikali izpostavljenih relikvij. Spovedani in spokorjeni so dobili odpustek, kar je bil tudi glavni motiv romanja, če romar ni prišel prosit za točno določeno stvar. Na poti v romarsko cerkev so se romarji ustavljali ali imeli maše v cerkvah, ki so bile ob poti. Na poti na Šmarno goro so se ustavljali na Skaručni; v Ljubnem ali Hujah pa so se udeležili bogoslužja romarji, ki so šli na Blejski otok. Prav gotovo je bila znamenita selška procesija, ki so jo vsakih sedem let organizirali v Novo Štifo pri Gornjem Gradu (izmenično na Sveto goro nad Gorico). Romarji so se na pot odpravili v četrtek zjutraj. Ustavili so se pri Sv. Jožefu na Hujah pri Kranju in zvečer dospeli do cerkve sv. Primoža nad Kamnikom, kjer so prenočili. Naslednji dan zvečer so prišli v Novo Štifo, kjer so se udeležili slovesnosti. Enako so storili naslednji dan. Ko so se vračali, so obiskali Šmarno goro, na binkoštno nedeljo pa Marijino cerkev v Crngrobu. Druga znamenita procesija v Novo Štifo pri Gornjem Gradu je šla iz Zagorja ob Savi in Svibnega (prirejajo jo še danes). Na pot so krenili 13. avgusta. Ta dan so se ustavili v Čemšeniku, zvečer so prišli na Stražo pri Radmirju. Naslednji dan so imeli mašo v gornjegrajski cerkvi, zvečer so prišli v Novo Štifo, kjer so se udeležili slovesnosti, zadnji dan romanja pa so se vračali skozi Zgornji Tuhinj, kjer so ponovno imeli mašo (Kemperl 2011, 38–39).

Župnije so organizirale procesije tudi zaradi zaobljube v določeni stiski ali v zahvalo za že prejeta pomoč. Najpogostejši motivi za skupinske zaobljube so bili lakota, požar, toča, kuga in vojne. Tako je komendska župnija od leta 1712 naprej prirejala zaobljubno procesijo za varovanje polj, namenjeno na Homec. Zaobljubne župnijske procesije so organizirali letno, na vsakih nekaj let ali pa izmenično. Cerkljanska župnija je šla na binkošti ali na Šmarno goro, v Crngrob ali Kokro, na praznik Marije Snežne pa izmenično v Velesovo, na Bled in v Novo Štifo. Na isti dan, ki je bil eden najbolj priljubljenih za obiskovanje Marijinih romarskih središč, so Mengšani hodili izmenično v Novo Štifo, Crngrob in na Šmarno goro, Moravčani v Novo Štifo, na Uršljo goro ali Višarje, Vodičani pa v Novo Štifo ali na Blejski otok. Na veliki šmaren je šla sorška župnija na Dobrovo ali v Polje, zasipska pa na Savo, Blejski otok

ali v Lesce. Poljane so na praznik sv. Ahaca organizirale procesijo v Polje ali na Šmarno goro in Sv. Primoža nad Kamnikom. Stara Loka je na dan obiskovanja eno leto poromala v Polje, drugo leto pa na Bled. (Kemperl 2011, 40–41)

3. Prepoved romanj

Večdnevna romanja je začel prepovedovati že goriški nadškof Karel Mihael Attems (1711–1774) v tretji četrtini 18. stoletja, a marsikje se njegovih navodil niso držali (Ožinger 1991, 31–32). Leta 1771 je procesije, pri katerih je treba prenočevati, prepovedal ljubljanski škof Leopold Petazzi. Odredil je, naj romarji izberejo bližnje kraje. Tako so na primer namesto na Blejski otok šli romarji iz Šmartina pri Kranju na Breg pri Kranju. O prepovedih procesij govorijo komendska, moravska in vodiška matrikula, a po vseh župnijah prepovedi niso upoštevali. Zato je bil škof prisiljen prepovedati posamezne procesije, kot na primer iz Zasipa v Sebenje (Kemperl 2011, 42).

Čas vladanja Jožefa II. romanjem sploh ni bil naklonjen. Z dvornim dekretom leta 1783 so bile ukinjene procesije, bratovščine in veliko praznikov, dekret leta 1784 pa je predvideval zaprtje vseh romarskih cerkva. Takrat je otoška cerkev na Bledu le za las ušla zaprtju. Romarske cerkve so pred zaprtjem reševali tudi tako, da so jih spreminjali v župnijske. Tako se je, na primer, zgodilo s cerkvama na Sladki gori in v Tunjicah (35). Kljub temu nekatera romanja niso povsem prenehala in so se nadaljevala v 19. stoletju. A mnoge romarske cerkve so v tem stoletju izgubile romarski status in so ostale do današnjih dni pozabljene. Hkrati pa so se pojavili novi centri, ki so obiskovani še danes, kot na primer vseslovenske Brezje.

Reference

- Höfler, Janez.** 1975. *Slovenska cerkvena pesem v 18. stoletju. Tipološki prikaz njenega glasbenega stavka*, SAZU Razprave IX/2 1. Razreda. Ljubljana: SAZU.
- Kemperl, Metoda.** 2001. Paglovčeva matrikula iz leta 1732. V: Marjeta Humar, ur. *Paglovčev zbornik*, 86–95. Kamnik: Občina.
- — —. 2007. Cerkevni ustanovi knezov Eggenbergov v 17. stoletju na Kranjskem. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 43: 105–136.
- — —. 2011. *Romanja in romarske cerkve 17. in 18. stoletja na Slovenskem: Gorenjska z Ljubljano*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

- . 2012. *Arhitekturna tipologija romarskih cerkva v 17. in 18. stoletju na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kemperl, Metoda in Luka Vidmar.** 2014. *Barok na Slovenskem: Sakralni prostori*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Kemperl, Metoda.** 2015. Marijina cerkev na Dobrovi kot romarsko središče. V: France M. Dolinar, ur. *Marija v leščevju: Dobrova pri Ljubljani*, 389–400. Ljubljana: Salve.
- . 2016. *Matej Vrečer: dubovnik, matematik, urar*. Šmarje pri Jelšah: Knjižnica, Muzej baroka.
- Kramar, Franc.** 1926. Kako in kje sem nabiral slovenske narodne pesmi. *Cerkevni glasbenik* 49: 103.
- Kumer, Zmaga.** 1981. *Slovenske ljudske pesmi. Pripovedne pesmi 2*. Ljubljana: Slovenska Matica.
- . 1988. *Lepa si, roža Marija. Zbirka slovenskih ljudskih pesmi o Marji*. Celje: Mohorjeva družba.
- Lavrenčič, Ivan.** 1890. *Zgodovina cerkljanske fare*. Ljubljana: Katoliška tiskarna.
- Lozar Štamcar, Maja.** 1986. Božjepotne grafične podobice v 18. stoletju na Slovenskem. Diplomski naloga. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- . 1989. Božjepotne grafične podobice v drugi polovici 18. stoletja na Slovenskem. V: Jasna Horvat, ur. *Slovenci v letu 1789*, 121–125. Ljubljana: Narodni muzej.
- . 1990. Prispevek k preučevanju božjepotnih grafičnih podob v 18. stoletju na Slovenskem. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 26: 57–84.
- Novak, Josip.** 1907. Zgodovina brezoviške župnije. *Zgodovinski zbornik: Priloga k škofjskemu listu* 54–63: 854–1010.
- . 1928. *Šmarna gora*. Ljubljana: Cerkev Matere Božje na Šmarni gori.
- Ožinger, Anton.** 1991. *Vizitacije Savinjskega arhidiaconata goriške nadškofije 1751–1773. Atti delle visite pastorali nell' Archidiaconato di valle Sannia 1751–1773. Die Berichte der Pastoralvisitationen im Archidiaconat von Saunen 1751–1773*. Gorizia: Istituto di storia sociale e religiosa.
- Rajšp, Vincenc.** 1990. Romanja. V: Branko Marušič, ur. *Sveta Gora 1539–1989*, 26–34. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Smolik, Marijan.** 1963. *Popis virov za zgodovino slovenske cerkevne nabožne pesmi*. Ljubljana: samozaložba.
- Stegenšek, Avguštin.** 1905. *Dekanija Gornjegrajska, Cerkevni spomeniki lavantinske škofije I*. Maribor: samozaložba.
- Valvasor, Johann Weichard.** 1689. *Die Ehre des Hertzogthums Crain*. Laibach, Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter.
- Visočnik, Julijana.** 2013. Matricula. V: France M. Dolinar, ur. *Tam čez Savo, na Črnučah: sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče*, 346–370. Ljubljana: Družina.
- . 2014. Začetki župnije Prečna. V: Stane Granda, ur. *Straža. Kraj topline, zelenja in modrine*, 423–442. Straža: Občina.
- . 2015a. Matricula sive Directorium parochialis Ecclesiae Beatae Mariae Virginis in Dobrova. V: France M. Dolinar, ur. *Marija v leščevju. Dobrova pri Ljubljani*, 618–648. Ljubljana: Salve.
- . 2015b. Matrikula Dobrove kot zgodovinski vir. V: France M. Dolinar, ur. *Marija v leščevju. Dobrova pri Ljubljani*, 131–150. Ljubljana: Salve.
- Zupanič Slavec, Zvonka.** 2004. Votivno slikarstvo z medicinsko tematiko v sladkogorski cerkvi. V: Rok Metličar, ur. *Skeriti biser: zbornik župnije Sladka Gora*, 120–128. Sladka Gora: Župnijski urad.